

Esej na téma: Které soudní rozhodnutí za uplynulých 5 let by se mělo ocitnout v učebnici základů společenských věd pro střední školy a proč?

Zpracoval:

Mgr. Michal Majchrák

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Doktorský studijní program: teoretické právní vědy

Bydliště: Rumunská 405, Kroměříž, tel. 605 739 843

Prohlašuji, že jsem esej na téma: Které soudní rozhodnutí za uplynulých 5 let by se mělo ocitnout v učebnici základů společenských věd pro střední školy a proč? zpracoval sám a uvedl jsem všechny použité prameny. Dávám souhlas s prvním zveřejněním své eseje vyhlášovateli soutěže nebo spolupracujícími institucemi v papírové či elektronické podobě.

Mgr. Michal Majchrák

Úvod

Když jsem se poprvé zamyslel nad odpovědí na otázku, jež byla vyhledateli Ceny Ius et Societas vložena do názvu tématu letošního ročníku, netrvalo mi dlouho a dospěl jsem k poměrně jednoznačnému závěru, že soudním rozhodnutím, které by se mělo ocitnout v učebnici základů společenských věd pro střední školy, by mělo být takové soudní rozhodnutí, které se na první pohled jeví jako „nespravedlivé“, avšak při podrobnějším seznámení se s konkrétními okolnostmi případu a úvahami soudu, které jej k tomuto rozhodnutí vedly, je nutno uznat, že až tak „nespravedlivé“ vlastně není, ba dokonce přímo naopak, že je vlastně mnohem „spravedlivější“, než by tomu bylo v případě, kdyby soud rozhodnul tak, jak by každý na první pohled očekával.

Toto byl první, obecný, avšak pro téma této práce zcela stěžejní závěr. Důvody, které mne k tomuto závěru vedly a pro které jsem přesvědčen, že právě takové soudní rozhodnutí je tím, jež by se mělo ocitnout v učebnici základů společenských věd pro střední školy, si prozatím ponechám pro sebe. Objasnění těchto důvodů totiž představuje klíčovou tezi této práce, kterou není možno prozradit hned na počátku a která zároveň vyžaduje širší rozpracování.

Stěžejní myšlenka tedy byla dána, zbývalo již jen nalézt ono vhodné soudní rozhodnutí, které by tuto myšlenku co nejlépe naplňovalo a které by nejlépe současně i umožňovalo vyvolat širší debatu nad svou „spravedlivostí.“ Hledání konkrétního soudního rozhodnutí již zabralo spoustu práce. Po úvodním prohledávání stovek soudních rozhodnutí nejrůznějších druhů soudů jsem však postupně dospěl k sérii soudních rozhodnutí, z nichž jsem nakonec jako nejvhodnější vybral plenární náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02 ze dne 9.3.2004.¹

Při volbě tohoto rozhodnutí však nešlo ani tak o to, že se jedná o rozhodnutí „nejvyšší“ soudní instance naší republiky, stejně tak jako nešlo ani o to, že toto rozhodnutí bylo vydáno samotným plénem, což lze považovat za skutečnost přisuzující tomuto rozhodnutí vyšší důvěryhodnost, neboť představuje širší konsensus ústavních soudců. Volba tohoto rozhodnutí

¹ Nález je dostupný na internetové stránce <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>

byla učiněna čistě pro jeho obsah, respektive problematiku, kterou se Ústavní soud v tomto rozhodnutí zabýval a k níž zaujal své stanovisko.

Okolnosti a obsah nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02

Ještě předtím, než se pustím do samotného merita uvedeného nálezu Ústavního soudu, o němž jde v této věci především, dovolím si učinit krátký úvod, v němž bych čtenáře rád seznámil se skutečnostmi, které vedly k tomu, že byl tento nálezn Ústavním soudem vůbec vydán a jejichž znalost by měla čtenářům umožnit jeho lepší pochopení.

Celá situace ohledně uvedeného nálezu Ústavního soudu má kořeny v přijetí novely zákona o krajích č. 231/2002 Sb. Touto novelou bylo do odstavce 3 § 11 zákona o krajích vloženo nové ustanovení určující postup kraje při stanovení výše pokuty za porušení povinnosti stanovené právním předpisem kraje. Doslovně toto nové ustanovení stanovilo, že: „kraj při stanovení výše pokuty přihlíží zejména k povaze, závažnosti, době trvání a následkům protiprávního jednání, jakož i k přiměřenosti výše pokuty vzhledem k majetkovým poměrům osoby, která se protiprávního jednání dopustila.“

Rozpory přitom vyvolával poslední dodatek tohoto ustanovení, tedy skutečnost, že kraj při stanovení výše pokuty přihlíží i k majetkovým poměrům delikventa, tedy jinými slovy to, že lidé mohou být za naprosto stejné porušení právních předpisů pokutováni odlišně a to v závislosti na výši svého majetku. Není zřejmě náhodou, že tyto rozpory nalezly odezvu i u početné skupiny poslanců Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, která využila svého práva a iniciovala řízení před Ústavním soudem, ve kterém se domáhala zrušení právě posledního dodatku ustanovení § 11 odst. 3 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), vyjádřeného slovy „jakož i k přiměřenosti výše pokuty vzhledem k majetkovým poměrům osoby, která se protiprávního jednání dopustila“ a to z důvodu, že tento dodatek je dle názoru této skupiny protiústavní.

Konkrétně poslanci v tomto řízení argumentovali, že tento dodatek je v rozporu s Listinou základních práv a svobod, a to přesněji s jejím článkem 1 (rovnost v právech), článkem 3 odst. 1 (zákaz diskriminace), článkem 7 odst. 1 (právo na soukromí) a článkem 10 odst. 2 a 3 (právo na ochranu osobnosti). Tento rozpor odůvodňovali především tím, že dle článku 1 a

článku 3 Listiny základních práv a svobod se základní práva a svobody zaručují všem bez rozdílu, tudíž ani zákon nemůže při stanovení výše pokuty za totožné protiprávní jednání znevýhodňovat nebo privilegiovat skupiny osob. Vedle toho uvedli, že zkoumání majetkových poměrů správním orgánem v souvislosti s ukládáním sankce by s ohledem na článek 7 odst. 1 a článek 10 odst. 2 a 3 Listiny základních práv a svobod bylo protiústavním zásahem do soukromí osoby a neoprávněným shromažďováním údajů o ní.²

Pokud jde tedy o samotné meritum pojednávaného nálezu, Ústavní soud byl v tomto řízení postaven před otázkou, zda je, jednoduše řečeno, možné za stejné porušení právních předpisů ukládat různě vysoké pokuty. A Ústavní soud, nyní pro mnohé zjevně překvapivě, odvětil, že uložení různě vysoké pokuty za stejné porušení právních předpisů je nejen možné, ale v některých případech je dokonce i žádoucí. Ústavní soud tak argumenty poslanců nevyslyšel, jejich návrh na zrušení části zákona zamítnul a napadenou část zákona ponechal nadále v platnosti jako ústavně-konformní. Pro doplnění je možno uvést, že tato část zákona platí dodnes.

Bez dalších znalostí tohoto případu se nyní většina čtenářů může nejspíše domnívat, že v daném případě šlo zřejmě o „přehmat“ Ústavního soudu nebo o nedostatečnou duševní kondici ústavních soudců, jak jsme mohli v poslední době od jistých politických představitelů naší země slyšet. Je přece jasné, že když dva poruší právní předpis naprosto stejným způsobem, musí oba dva dostat stejně vysokou pokutu. Pokud by jeden z nich dostal pokutu vyšší, šlo by přece o zjevnou nerovnost a diskriminaci, která je v rozporu s již zmiňovaným článkem 1 Listiny základních práv a svobod, který stanoví, že: „lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech ...“ a článkem 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, dle nějž: „základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“

Otázka tedy zní: Co vedlo Ústavní soud k tomu, že vydal takové, na první pohled „nespravedlivé“, rozhodnutí? Šlo skutečně o „přehmat“ nebo jde naopak o sofistikované soudní rozhodnutí, které si zaslouhuje naši hlubší pozornost? Jsem přesvědčen, že v daném případě jde o variantu druhou, a proto bych nyní rád čtenáře podrobněji seznámil s důvody a

² Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02 ze dne 9.3.2004, bod I, str. 2

úvahami, které Ústavní soud vedly k vydání tohoto rozhodnutí a jejichž pomocí se pokusím toto rozhodnutí ospravedlnit.

Při posuzování tohoto případu Ústavní soud nejdříve dovodil, že ze znění ustanovení § 11 odst. 3 zákona o krajích plyne, že použité slovo „zejména“ vyjadřuje pouze demonstrativní charakter kritérií, ke kterým kraj při stanovení výše pokuty přihlíží (přihlížet musí). Napadený slovní obrat „k majetkovým“ je tak třeba interpretovat ve spojení se slovy „zejména“ a „jakož i“, takže zákon nevyklučuje možnost přihlédnout i k jiným poměrům postihované osoby, než jsou její poměry majetkové. Dle názoru Ústavního soudu skutečnost, že zákonodárce v demonstrativním výčtu kritérií, ke kterým musí kraj při ukládání pokut přihlížet, zařadil vedle kritérií objektivních (povaha, závažnost, doba trvání a následky protiprávního jednání) pouze jedno kritérium subjektivní povahy (majetkové poměry delikventa) nelze chápat jako zákaz neumožňující kraji, aby byly náležitým způsobem vzaty v úvahu i jiné poměry postihované osoby, než jsou její poměry majetkové.³ Touto argumentací tak Ústavní soud nejprve zrelativizoval závažnost napadeného ustanovení zákona.

Následně se pak Ústavní soud vyjádřil k meritu věci samému a pro co největší autentičnost si nyní dovoluji tuto klíčovou část odůvodnění ocitovat. Ústavní soud v něm konstatoval, že: „konstantně judikuje, že nechápe rovnost jako absolutní, nýbrž jako relativní (a nadto akcesorickou ve vztahu k jiným základním právům a svobodám). S pojmem relativní rovnosti úzce souvisí pojem přiměřenosti zásahu do základních práv. Z charakteru pokuty jako majetkové sankce nutně vyplývá, že má-li být individualizovaná a přiměřená, musí reflektovat i majetkové poměry potrestaného. Stejná výše pokuty uložená majetnému se bude jevit jako směšná a neúčinná, zatímco v případě postihu nemajetného může působit drakonicky a likvidačně. Není tedy porušením principu relativní rovnosti, když dvěma osobám v různých situacích bude uložena pokuta v různé výši, byť by jediným rozdílem jejich situace měly být právě rozdílné majetkové poměry.“⁴

K výše uvedenému Ústavní soud ještě doplnil, že z účelu sankce lze dokonce dospět k závěru, že kritérium zkoumání majetkových poměrů delikventa při úvaze o výši ukládané pokuty je nezbytné a komplementární a to vzhledem k riziku „likvidačního“ účinku nepřiměřeně vysoké pokuty. Pokuta jakožto trest tak musí být diferencovaná, aby efektivně

³ Viz náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02 ze dne 9.3.2004, bod III, str. 5

⁴ Viz náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02 ze dne 9.3.2004, bod III, str. 5

působila jednak jako trest pro delikventa a jednak jako odstrašení delikventa i okolí od dalšího porušování právních předpisů (tzv. individuální a generální prevence). Neměla by však působit jako likvidace delikventa. V opačném případě by totiž hrozilo, že pokutování vyvolá hluboce nefunkční sociální účinky.⁵ Těmito sociálními účinky měl Ústavní soud zřejmě na mysli, v případě fyzické osoby, demotivaci delikventa k práci a s ní spojenému výdělku, v případě právnické osoby její zánik v důsledku insolvenčního řízení a s tím spojený zánik zdroje obživy pro její zaměstnance a osoby na ní jinak zainteresované.

Z uvedené argumentace tak plyne, že Ústavní soud vzal při rozhodování tohoto případu v úvahu širší souvislosti a k jeho posouzení tak přistoupil značně komplexně. Nejen, že se přesvědčivě vyjádřil k odborné veřejnosti jinak známé věci, tedy že rovnost nelze chápat jako absolutní rovnost všech ve všem, nýbrž že je někdy naopak třeba jednu skupinu diskriminovat či zvýhodnit, aby právě oné rovnosti bylo dosaženo, ale zároveň přesvědčivě odůvodnil i svůj závěr, proč je uložení rozdílné výše pokuty, byť za stejné protiprávní jednání, v některých případech možné a dokonce i žádoucí.

Jsem přesvědčen, že po přečtení předchozích řádků jsou mnozí čtenáři zaskočeni a jen stěží vycházejí z údivu. To, co se jim na první pohled jevílo jako zcela zcestné, se nyní jeví jako naprosto logické a dokonce vlastně i „spravedlivější“, než by tomu bylo v případě, kdyby Ústavní soud rozhodnul tak, jak by každý zpočátku očekával. A toto je přesně ta situace, která se u běžného občana začíná denně vyvíjet při presentaci soudních rozhodnutí sdělovacími prostředky nebo při jiném referování o soudních rozhodnutích. Po počátečním údivu občana nad „překvapivým“ rozhodnutím soudů však již v jeho životě bohužel následně nepřichází ono kýžené prozření spočívající v seznámení se s jednotlivými podrobnostmi případu a především pak s důvody, které příslušný soud vedly k vydání daného soudního rozhodnutí. Běžný občan se tak jen zřídkakdy dostane do fáze druhé, tedy do seznámení se s konkrétními okolnostmi případu a do následného prozření nad prvoplánovostí svého úsudku, která by vyvrcholila uznáním skutečnosti, že ono původně překvapivé a odmítané soudní rozhodnutí je vlastně tím nejsprávnějším, jaké soud mohl v dané věci učinit. Právě na tomto pokřiveném vnímání soudních rozhodnutí ze strany veřejnosti je dle mého názoru třeba intenzivně pracovat a možnost vypořádání se s touto problematikou již na středních školách mi přijde jako ten nejvhodnější okamžik, kdy je třeba s tímto procesem začít. A to je přesně ten nejzákladnější důvod, pro který jsem se rozhodnul právě pro výběr výše popisovaného nálezu

⁵ Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02 ze dne 9.3.2004, bod III, str. 5

ústavního soudu. O tomto, jakož i o dalších důvodech mého rozhodnutí podrobněji pojednává následující kapitola.

Důvody, které mě vedly k výběru zvolené charakteristiky soudního rozhodnutí a následně pak k volbě nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02

Jak bylo úvodem této eseje řečeno, volbu konkrétního soudního rozhodnutí jsem postavil na myšlence, že toto soudní rozhodnutí by mělo být takovým, které je na první pohled „nespravedlivé“, avšak při podrobnějším seznámení se s konkrétními okolnostmi posuzovaného případu a úvahami soudu, které jej k vydání takového rozhodnutí vedly, je nutno uznat, že toto rozhodnutí vlastně až tak „nespravedlivé“ není, ba dokonce naopak, že je vlastně „spravedlivější“, než by tomu bylo v případě, kdyby soud rozhodnul tak, jak by se každý na první pohled domníval.

Předně uznávám, že takové vymezení charakteristiky soudního rozhodnutí, které by mělo být zařazeno do středoškolských učebnic, se může jevit jako velmi neobvyklé. Většina bude totiž při volbě soudního rozhodnutí vycházet zřejmě z premisy, že by se mělo jednat o takové rozhodnutí, v němž soud řešil složitou právní otázku spočívající nejlépe v kolizi dvou ústavních práv či svobod, přičemž tento spor byl zároveň medializován a většina společnosti jej tak má dodnes ještě v (živé) paměti.

Ačkoliv tuto premisu nezavrhuji (s kolizí základních práv například rovněž počítám), nepřipadá mi vzhledem k vyhlášenému tématu práce jako zásadní. Uznávám sice, že zejména posledně uvedená skutečnost, tedy že rozhodnutí soudu bylo v nedávné době středem zájmu médií, by mohla u některých studentů středních škol vyvolat zvýšený zájem o toto rozhodnutí a tím by tak byl naplněn úvodní předpoklad úspěšného působení tohoto rozhodnutí ve středoškolských učebnicích základů společenských věd. Nedomnívám se však, že by tato skutečnost byla pro atraktivitu soudního rozhodnutí klíčová, neboť existuje celá řada soudních rozhodnutí, která řeší významné a leckdy velmi diskutabilní otázky a která by zcela jistě dokázala v řadách studentů středních škol při vhodné presentaci vyvolat zájem, aniž by se muselo jednat o rozhodnutí jakkoliv mediálně presentovaná. Dalším argumentem proto, že mediální známost soudního rozhodnutí je kritériem spíše povrchním, je skutečnost, že každá mediální kauza časem vyprchá a vyjde z paměti veřejnosti. Medializované soudní případy, jež

tak máme v paměti nyní, si již jen stěží vybavíme za další dva či tři roky. Pokud by tedy ve středoškolských učebnicích základů společenských věd měly být stále mediálně známá soudní rozhodnutí, musely by tyto učebnice být aktualizovány o nová a nová mediálně známá soudní rozhodnutí a to minimálně ve dvou až tříletých intervalech.

Jaké důvody mne tedy vedlo k tomu, že jsem se rozhodnul právě pro zvolenou charakteristiku soudního rozhodnutí? Jak bylo závěrem předchozí kapitoly zmíněno, stěžejním důvodem výběru této charakteristiky byla snaha vypořádat se s problematikou, které soudy a jejich rozhodování v současném světě čelí. Touto problematikou mám na mysli nevhodné referování o souzených případech a soudních rozhodnutích, především ze strany médií, v jejímž důsledku často dochází v očích veřejnosti k pokřivení pohledu na instituci soudů, jakož i soudců samotných. V některých případech je v tomto důsledku dokonce pokřiven pohled i na širší právní veřejnost, reprezentovanou vedle soudců zejména státními zástupci a advokáty.

Je zároveň bohužel nutno konstatovat, že nevhodná presentace soudních rozhodnutí je ze strany médií činěna často zcela úmyslně a účelově, neboť média se snaží soudní rozhodnutí „skandalizovat“, aby své informace mohla co nejlépe prodat a vytvořit tak zisk. Vzhledem k tomu, že jejich chování je z ekonomického pohledu zcela racionální, jen stěží se lze domnívat, že by v jejich činnosti mohlo v brzké době dojít k nějakému samovolnému obratu. I z toho důvodu není možno žít nadále ve falešné naději na změnu, ale je nutno této neblahé realitě určitými způsoby čelit.

Jedním z vhodných způsobů by dle mého názoru mohla představovat právě analýza na první pohled „nespravedlivých“ soudních rozhodnutí v hodinách výuky základů společenských věd na středních školách a následné vyvolání debaty nad nimi. Jak bylo totiž výše dokázáno, soudní rozhodnutí, která na první pohled působí v očích veřejnosti jako zjevně „nespravedlivá“, mohou být ve skutečnosti velmi sofistikovaná a rozhodování soudů si tak rozhodně nezaslouží být z tohoto povrchního důvodu znevažováno. Jsem přesvědčen, že pokud by se sami studenti a vlastně i jejich učitelé na vlastní kůži přesvědčili o tom, že na první pohled „nespravedlivé“ soudní rozhodnutí může být ve svém důsledku vlastně „spravedlivé“, podstatným způsobem by to změnilo jejich vnímání presentace soudních rozhodnutí a vylepšilo pohled na kvalitu soudního rozhodování. To by ve svém důsledku

vedlo ke zvýšení prestiže soudních institucí a soudcovského stavu samotného a k posílení důvěry ve správnost rozhodování soudů.

Zmíněná problematika vnímání presentace soudních rozhodnutí mi přijde o to zásadnější, jde-li v této věci o studenty středních škol. Jedinec nacházející se v tomto období životního vývoje totiž dle mého názoru ještě nedisponuje dostatkem zkušeností, aby dokázal rozpoznat, že to co je mu podáváno, je pouhou oponou, za níž se však skrývá vždy jiná scéna. Takový jedinec není dle mého názoru ani natolik uvědomělý, aby si dokázal uvědomit, že každá mince má dvě strany. Z toho důvodu právě tyto osoby mohou být při seznamování se se soudními rozhodnutími prostřednictvím sdělovacích prostředků obsahem těchto rozhodnutí nejvíce pobouřeni a jejich důvěra v soudní moc, případně v právo jako celek, tím může být snadno podlomena. Tento závěr se však nemusí vztahovat pouze na jedince ve věku středoškolských studentů, ale je možno jej vztáhnout i na jiné skupiny lidí prakticky jakékoliv věkové kategorie. Pokud tito lidé nemají s rozhodováním soudů nebo s prací sdělovacích prostředků žádnou zkušenost, mohou pro ně výše uvedené závěry platit velmi obdobně. A právě náprava pokřiveného vnímání soudních rozhodnutí je tím, čeho bych chtěl charakterem na první pohled „nespravedlivého“, avšak ve skutečnosti „spravedlivého“ soudního rozhodnutí u veřejnosti docílit. Začne-li se s touto nápravou již na počátku, tedy ve středoškolském věku, nebude se moci tento pohled v lidech nijak zakořenit a časem může být z velké části vymýcen.

Pokud jde o to, proč jsem ze stovek soudních rozhodnutí vybral právě nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02, pokusím se své úvahy, kterými jsem byl při této volbě veden, presentovat v následujících řádcích.

Vedle nezbytného předpokladu, tedy toho, že toto rozhodnutí splňovalo výše uvedené kritérium „skryté spravedlnosti“, byla důvodem výběru tohoto rozhodnutí zejména skutečnost, že je v něm možno nalézt kolizi dvou základních ústavních práv. Tato skutečnost je dle mého názoru významná jednak z toho důvodu, že umožňuje studenty středních škol seznámit se složitostmi, s nimiž se soudy při rozhodování těchto případů setkávají, jednak z důvodu, že by mohla pro studenty představovat poměrně atraktivní problematiku.

Jak bylo řečeno, Ústavní soud se v daném nálezu zabýval otázkou, zda je možno do majetku majetného delikventa zasáhnout více a to z toho důvodu, aby tento zásah náležitě

pocítil a uložená sankce tak na něj působila jako dostatečný trest a zároveň jako odstrašení od dalšího zakázaného jednání. Tato problematika se přitom úzce dotýká dvou základních lidských práv a to práva na rovnost (rovné potrestání) na jedné straně a práva na majetek na straně druhé, neboť jakákoliv pokuta zasahuje do práva vlastnit majetek. Ústavní soud tak musel při hledání odpovědi na výše položenou otázku poměřovat (byť to ve svém odůvodnění bohužel neuvedl), jaké z těchto dvou základních práv je silnější a mělo by tudíž dostat přednost před tím druhým.

Na stranu práva na rovné potrestání je možno argumentovat, že sankce by se měla dotknout majetkové sféry každého delikventa stejně dostatečným způsobem. Tato skutečnost je nutná především z důvodu dosažení účelu sankce. Jedná-li se tak v konkrétním případě o majetného delikventa, je nutné, aby příslušná pokuta byla stanovena vyšší, v opačném případě by totiž naplnění účelu sankce mohlo být vážně ohroženo. Při stanovování výše pokuty je tak třeba vycházet z jejího podílu na celkovém majetku delikventa, nikoliv z její výše samotné. Důvodem k tomuto postupu je vedle dosažení účelu sankce rovněž nutnost vyhnout se stanovení likvidační výše pokuty. Tato skutečnost by totiž vedla opět k nerovnosti spočívající tentokrát v možnosti jednotlivých delikventů vyrovnat se s důsledky sankce. Z pohledu práva rovnosti jde tak o to, aby pokuta postihovala stejně (rovně) majetné i nemajetné delikventy.

Na druhou stranu je však třeba vzít v úvahu, že každý má právo vlastnit majetek. To znamená, že každý může mít tolik majetku, kolik je schopen a ochoten získat a v tomto svém základním právu by měl být co nejméně omezován. Bude-li někdo naopak za využívání tohoto svého práva sankcionován, například formou kvantitativně širších zásahů do něj, bude toto jeho právo značně derogováno a stane se jen formálním oprávněním, jehož využívání nebude nikoho motivovat. Tato skutečnost může ve svém důsledku vyvolat rovněž nefunkční sociální konsekvence spočívající například ve stagnaci společnosti.

Vzniká zde tedy otázka, zda je třeba dát přednost právu jednotlivce vlastnit majetek a motivovat jej tak v jeho získávání nebo je toto právo možno prolomit ve prospěch práva na rovné (stejně dostatečné) potrestání delikventů různých majetkových tříd. Ústavní soud se při svém rozhodování postavil nakonec na stranu nastolení rovnosti v trestání. Po přečtení výše uvedených řádků však musí být jasné, že tato koncepce vykazuje jisté složitosti, s nimiž se může v praxi i v teorii potýkat.

A to je právě ten vhodný impuls k vyvolání debaty mezi studenty středních škol nad vhodností či nevhodností této koncepce. Studenti při ní mohou vznášet své argumenty a protiargumenty ve prospěch koncepce jim bližší a pokusit se dojít k nějakému většinovému konsensu. Výhodou této diskuze je přitom to, že studenti při ní nemohou nikdy dospět k nesprávnému závěru. Jsem totiž přesvědčen, že správné a možné jsou koncepce obě. Z povahy věci však tyto koncepce nemohou nikdy působit vedle sebe současně a proto je nutné se vždy přiklonit k jedné z nich. Příklon k té či oné koncepci je přitom dle mého názoru závislý zejména na tom, jakým způsobem je daná společnost majetkově rozložena a do jaké míry dokáže ocenit schopnost a píli ostatních. Nebudou-li ve společnosti výrazné majetkové rozdíly, domnívám se, že většina této společnosti bude spíše pro koncepci zdůrazňující právo na majetek. Bude-li naopak společnost složena z velké části z chudých jedinců a pouze malou její část budou tvořit majetní, jsem přesvědčen, že většina této společnosti bude naopak pro rovnost v důsledcích trestání. Je tak možné, že dle toho, jakým způsobem se společnost bude vyvíjet, může v průběhu její existence docházet ke změnám i návratům jednotlivých koncepcí. Pokud bych měl zhodnotit současné rozhodnutí Ústavního soudu, domnívám se, že Ústavní soud při svém rozhodování správně vycítil většinový postoj české společnosti a přiklonil se tak ke správné koncepci. Tato koncepce však dle mého názoru nachází v české společnosti odezvu spíše z historických důvodů spojených s budováním socialismu a s odstupem času ze společnosti postupně vyprchává.

Dalším důvodem výběru právě tohoto soudního rozhodnutí tak byla skutečnost, že ačkoliv je možno říci, že toto rozhodnutí působí po hlubší analýze „spravedlivě“, je možno zároveň vyvolat debatu nad tím, zda jím nabízené řešení je skutečně „spravedlivé“ a zda by náhodou nemělo být zvoleno řešení jiné, paradoxně vlastně to, které jsme původně zastávali. Tímto se bludný kruh uzavírá a možná jsem nyní dovedl některé čtenáře k zoufalství. Udiveně se nyní sami sebe v duchu ptají: „Jak to tedy měl soud správně rozhodnout? Jaké rozhodnutí je „spravedlivé?“ A na tuto otázku nenacházejí odpověď. Odpověď na tuto otázku však bohužel nemám ani já. To je i důvod, proč slovo „spravedlnost“ uvozují od začátku této eseje vždy uvozovkami. Sám totiž nedokážu tento abstraktní výraz definovat a jen stěží to může dokázat někdo jiný, byť řada pokusů o jeho definici již byla učiněna.

Výše popsané představuje přesně ten paradox, s nímž bych rád, aby se studenti středních škol setkali. Již v tomto věku totiž budou mít možnost pochopit, jak obtížné může rozhodování soudů být a jak komplikované je určit to, co je „spravedlivé.“

Dalším důvodem volby tohoto rozhodnutí byla skutečnost, že ústavní soud v něm vyložil jedno ze základních lidských práv a to právo rovnosti. Seznámení studentů středních škol s chápáním rovnosti v soudobé společnosti mi přijde jako velmi vhodné téma úměrné stupni jejich vývoje, které značně rozšíří jejich společenské povědomí. Jsem přesvědčen, že spousta studentů by se s pojmem relativní rovnosti, účelem pozitivní či negativní diskriminace a podobnými setkala poprvé v životě.

Způsob presentace zvoleného nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02 ve středoškolských učebnicích

Aby uvedený nález vyvolal mezi studenty takové účinky, které v předchozí kapitole zamýšlím, je pro tuto skutečnost zcela zásadní způsob jeho presentace. Dle názoru autora by totiž nebylo příliš účinné presentovat studentům tento nález s takovými skutkovými okolnostmi, které vedly k jeho vydání, nýbrž by bylo vhodné tyto okolnosti určitým způsobem pozměnit, aniž by tím však bylo jakkoliv dotčeno meritum věci samotné.

Domnívám se, že pro lepší pochopení tohoto nálezu, pro jeho větší autentičnost a především pro dosažení sledovaného účelu, by presentace tohoto nálezu měla probíhat na pozadí nějakého fiktivního příběhu, ve kterém by byly ze strany správního orgánu uloženy za naprosto stejné porušení právních předpisů dvě různě vysoké pokuty. Zřejmě nejširší ohlas by mohla vyvolat například uložena různě vysoká pokuta za naprosto stejné překročení povolené rychlosti. Ten, komu byla za překročení rychlosti uložena pokuta vyšší, tuto pokutu odmítnul zaplatit, neboť mu přišlo nenormální, aby za stejný prohřešek platil více než někdo jiný. Celá věc se následně dostala až k Ústavnímu soudu a ten rozhodnul, že i když došlo ke spáchání totožného přestupku, uložení vyšší pokuty je zcela v pořádku a že příslušný řidič je povinen tuto pokutu zaplatit. Pro větší reálnost a vcítění studentů do případu bych doporučil i uvedení konkrétních, byť fiktivních jmen, delikventů a přesné výše pokut, která by se lišila ideálně o polovinu.

Uvedený příběh jsem zvolil proto, protože jsem přesvědčen, že existence podobného případu by pravděpodobně byla přesně tím impulsem, který by vyvolal o rozhodnutí Ústavního soudu mediální zájem. Presentaci příběhu jsem záměrně provedl laickým

způsobem, bez používání příslušné odborné právní terminologie, tedy přesně tak, jak bych si jeho presentaci představoval ve středoškolských učebnicích základů společenských věd, neboť chci, aby byl studentům jednak srozumitelný a jednak, aby vystihoval způsob, jakým by o něm většina sdělovacích prostředků veřejnost referovala.

Po seznámení se se skutkovými okolnostmi případu by studenti mohli krátce debatovat nad tím, zda toto rozhodnutí považují za správné či nikoliv. Této debatě by následovala podrobná analýza důvodů, které Ústavní soud k vynesení tohoto rozhodnutí vedly. Rozbor celého případu by zakončila presentace střetu dvou ústavních práv, jeho řešení Ústavním soudem a následná diskuze na téma vhodnosti tohoto zvoleného řešení. V pokročilých třídách je možno dospět i do fáze návrhů jiných, výstižnějších řešení presentovaného případu.

V této souvislosti musím i já přiznat, že byť s uvedeným nálezem Ústavního soudu jako celkem souhlasím, některé jeho závěry bych upravil, poněvadž jsou pro mne jen obtížně přijatelné. Skutečnost, že s tímto rozhodnutím Ústavního soudu souhlasím, avšak některým jeho závěrům současně oponuji, je dána tím, že toto rozhodnutí v sobě kumuluje dvojí problematiku, kterou je však možno od sebe oddělit. Touto problematikou je na jednu stranu otázka možnosti udělit majetnému vyšší pokutu, na druhou stranu otázka zákazu ukládání likvidační výše pokut. Rozhodně souhlasím s tím, že pokuty v likvidační výši by neměly být ukládány, neboť by tato skutečnost nepochybně vedla k již zmiňovaným sociálním důsledkům. Problematická mi však přijde možnost správního orgánu uložit majetnějšímu vyšší pokutu jen pro to, že je majetný, tak jak ji Ústavní soud v odůvodnění svého rozhodnutí aproboval. Jsem totiž přesvědčen, že ve většině případů není člověk majetný jen pro to, že by pracoval stejně jako nemajetný, nýbrž že dělá něco navíc. Pokud tedy někdo pracuje například šest hodin denně a druhý deset, díky čemuž je ten druhý majetnější, nepřijde mi, že by zde existovala nějaká skutečnost, která by odůvodňovala uložení vyšší pokuty majetnějšímu. Naopak, přijde mi poměrně logické, že ten, kdo více pracuje, by měl mít z této své činnosti prospěch. Ten spatřuji například právě v tom, že bude-li mu uložena stejná pokuta jako nemajetnému, nebude se muset kvůli této pokutě tolik omezovat jako třeba nemajetný. Nezdá se mi zároveň jako pravdivé tvrzení, že by majetného taková pokuta dostatečně nepotrestala nebo neodradila od dalšího porušování právních předpisů. Neexistují žádné statistiky, které by potvrzovali, že majetní porušují předpisy častěji než nemajetní. Ústavní soud tak měl dle mého názoru v daném případě konstatovat, že pokuty se majetným a nemajetným ukládají

v zásadě ve stejné výši. Pouze pokud by výše pokuty působila na konkrétního delikventa jako likvidační, měla by mu být uložena pokuta nižší.

I na tyto dvě části je možno pojednávané rozhodnutí Ústavního soudu rozdělit při jeho analýze a následné diskuzi v hodinách výuky základů společenských věd na středních školách.

Podobné soudní rozhodnutí, které by si zasloužilo zařazení do učebnic základů společenských věd pro střední školy

Do doby, než jsem mezi soudními rozhodnutími našel právě výše analyzovaný náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02, byl mým největším favoritem na zařazení do středoškolských učebnic základů společenských věd náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 78/06 ze dne 16. 10. 2007.⁶ Tento náleží je svým obsahem velmi podobný náležíu prvému, respektive splňuje veškeré požadavky, které jsem na vhodný náleží kladl. Volba na toto rozhodnutí opět padla čistě díky jeho obsahu, nikoliv z toho důvodu, že se jedná o rozhodnutí „nejvyšší“ soudní instance nebo že v souvislosti s tímto rozhodnutím proběhla poměrně intenzivní vědecká debata, která vyvrcholila názorovým střetem mezi senátem 22 Cdo a občanskoprávním a obchodním kolegiem Nejvyššího soudu České republiky a následným soudním ping-pongem této problematiky mezi Nejvyšším soudem České republiky a Ústavním soudem České republiky.

A o co že tak problematičkého v náležíu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 78/06 šlo? Jen pro upřesnění krátce uvádím, že Ústavní soud se v něm opět formálně zabýval návrhem na zrušení části zákona. Fakticky však v tomto náležíu řešil případ, jehož skutkové okolnosti byly následující:

Prodávající A prodal Kupujícímu B nemovitosti. Kupující B, aniž by Prodávajícímu A za tyto nemovitosti zaplatil, však tyto nemovitosti prodal dále Kupujícímu C. Vzhledem k tomu, že Prodávající A nedostal za nemovitosti zapláceno, odstoupil od smlouvy uzavřené s Kupujícím B a dožadoval se určení toho, že v důsledku odstoupení od smlouvy se stal znovu

⁶ Náleží je dostupný na internetové stránce <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>

vlastníkem předmětných nemovitostí. S tím však nesouhlasil Kupující C a tvrdil, že vlastníkem nemovitostí je on.

Ústavní soud byl tak v tomto řízení postaven před poměrně komplikovanou otázkou, kdo je vlastníkem oněch nemovitostí, tedy zda Prodávající A nebo Kupující C. Argumenty přitom hovořily ve prospěch obou stran. Prodávající A by měl být vlastníkem nemovitosti proto, že za ni nedostal zaplacení. Kupující C by měl být vlastníkem nemovitosti zase proto, že za ni při koupi zaplatil. Z okolností tohoto případu tak bylo evidentní, že ať se Ústavní soud přikloní na jakoukoliv stranu, vždy se bude druhá strana rozhodnutím soudu cítit dotčena. V souladu se zákazem *denegatio iustitiae* se však Ústavní soud na některou stranu přiklonit musel.

Ústavní soud se nakonec ve svém rozhodnutí přiklonil k řešení, jež reflektuje dobrou víru a právní jistotu dalšího kupujícího a rozhodnul, že vlastníkem nemovitostí zůstává Kupující C. Prodávajícímu A, kterému nebylo za prodej nemovitosti zaplacení, současně vzkázal, že tuto záležitost si musí vyřešit s tím, komu nemovitosti prodal a nemůže se domáhat vrácení nemovitostí po někom, kdo je v dobré víře nabyt. Při rozhodování tohoto případu postupoval Ústavní soud tak, že zkoumal obě varianty řešení, tedy řešení jak ve prospěch Prodávajícího A, tak Kupujícího C, a poměřoval jejich pozitiva a negativa. Obě řešení tak podrobil tzv. testu proporcionality a vybral přirozeně takové, u kterého převažovala pozitiva.

V případě řešení prvního, tedy toho, při kterém by se měl vlastníkem nemovitostí stát znovu Prodávající A, Ústavní soud dovedl, že toto řešení není přiměřené. Ochrany legitimního očekávání na zaplacení kupní ceny za převod nemovitosti totiž Prodávající A může dosáhnout dílčími nástroji, které se nedotýkají vlastnického práva Kupujícího C a toto nikterak neomezují. Těmito prostředky Ústavní soud uvažoval především právní prostředky věcněprávní povahy, které mohou Prodávající A a Kupující B, jakožto účastníci smlouvy určující její obsah, do jimi sjednávané smlouvy zahrnout. Těmito prostředky je například zajištění převodu vlastnictví až k okamžiku zaplacení kupní ceny Kupujícím B (tento závěr však není přesný⁷) nebo vedlejší smluvní ujednání v podobě předkupního práva svědčícího

⁷ Domnívám se totiž, že převod vlastnického práva k nemovitosti nelze vázat přímo na zaplacení kupní ceny. Ustanovení § 132 odst. 2 občanského zákoníku totiž stanoví, že: „Převádí-li se nemovitá věc na základě smlouvy, nabývá se vlastnictví vkladem do katastru nemovitostí podle zvláštních předpisů, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.“ Toto ustanovení je kogentní a strany se tudíž od něj nemohou ve smlouvě odchýlit. Pokud by tedy smlouva o převodu nemovitosti obsahovala ustanovení, že vlastnické právo přechází na kupujícího okamžikem zaplacení kupní ceny, obávám se, že takové ustanovení by muselo být vzhledem k existenci výše

Prodávajícímu A. Tyto prostředky jsou způsobilé zabezpečit ochranu legitimních očekávání Prodávajícího A a Kupujícího B, aniž by bylo zasaženo do vlastnického práva Kupujícího C.⁸

Druhé řešení spočívající v trvání vlastnického práva Kupujícího C je dle názoru Ústavního soudu naopak přiměřené a vychází ze samotné nutnosti zachovat a chránit řádně nabyté vlastnické právo. Ústavní soud k tomu doslova uvedl, že bylo-li by připuštěno, aby odstoupením od smlouvy mezi právními předchůdci vlastníka, tedy mezi Prodávajícím A a Kupujícím B, bylo zasaženo řádně nabyté vlastnické právo vlastníka, tedy Kupujícího C, jednalo by se o narušení principu právní jistoty, který je jedním ze základních atributů demokratického právního státu. Tato skutečnost by rovněž narušila celý koncept ochrany nabytých práv, pochopitelně však jen těch práv, která byla nabyta v dobré víře, kdy dobrá víra vystupuje jako korektiv obecně platný pro občanské právo. Vlastník, který nabyl vlastnictví derivativně, by si v důsledku těchto skutečností nikdy nemohl být jist svým vlastnictvím, což pojetí materiálního právního státu zjevně neodpovídá.⁹

Z uvedeného je patrné, že Ústavní soud podrobil obě varianty řešení poměrně podrobné analýze a velmi přesvědčivě zdůvodnil, proč by správným řešením mělo být právě to, které chrání vlastnické právo nového vlastníka. S tímto řešením vyjadřuji svůj naprostý souhlas.

Presentace skutkových okolností tohoto případu by proběhla opět v již naznačeném duchu (zde možno i bez mírné skandalizace), tedy například následovně:

Pan Svoboda prodal dům panu Dvořákovi a pan Dvořák se panu Svobodovi zavázal, že mu za tento dům zaplatí 1 000 000,- Kč. Pan Dvořák však panu Svobodovi tuto částku neplatil a namísto toho tento dům prodal dál panu Novákovi, od kterého za tento dům

zmíněného ustanovení § 132 odst. 2 občanského zákoníku považováno za neplatné. Katastrální úřad by k němu tudíž nepřihlížel a případný návrh na vklad by povolil. Převodu vlastnického práva zároveň nelze zabránit ani vázáním účinnosti smlouvy o převodu nemovitosti na zaplacení kupní ceny, neboť takové ujednání je dle rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 29 Odo 1241/2004 ze dne 7. 2. 2006 rovněž neplatné. S ohledem na výše uvedená úskalí právní praxe převodu nemovitostí v současné době, dle mi známých informací, dospěla k řešení spočívajícím ve smluvní formulaci aktivující závazek převodu nemovitosti na zaplacení kupní ceny. Jinými slovy, účinnost závazku prodávajícího odevzdat kupujícímu předmět koupě a účinnost závazku kupujícího předmět koupě převzít, je suspendována až na okamžik zaplacení kupní ceny. Toto řešení se za současného stavu zdá být jako jediným možným, pomocí něž lze dosáhnout zamezení vkladu vlastnického práva kupujícího do katastru nemovitostí bez nutnosti předložení potvrzení prodávajícího o zaplacení kupní ceny katastrálnímu úřadu. Věřím proto, že katastrální úřady tento postup přijmou a v případě sporu jej soudy potvrdí. S ohledem na problematiku pojednávaného nálezu Ústavního soudu je tak možno uzavřít, že převodce nemovitosti má skutečně možnost zabránit smluvním ujednáním převodu vlastnického práva před zaplacením kupní ceny.

⁸ Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 78/06 ze dne 16.10.2007, bod V/b, odstavec 25

⁹ Viz nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 78/06 ze dne 16.10.2007, bod V/b, odstavec 26

inkasoval 1 200 000,- Kč a tuto částku utratil. Vzhledem k tomu, že pan Svoboda stále nedostal od pana Dvořáka za dům žádné peníze, odstoupil od smlouvy a požadoval, aby mu pan Dvořák tento dům vrátil. Pan Dvořák však ale již žádný dům neměl, neboť jej prodal panu Novákovi. Pan Svoboda se tedy domáhal vrácení domu po panu Novákovi. Ten však dům vrátit odmítal a celá věc se proto dostala k soudu. Ten měl rozhodnout, zda na dům má nárok pan Svoboda nebo pan Novák.

Myslím si, že po takové presentaci případu, se většina studentů bude domnívat, že soud by měl rozhodnout tak, že dům má být vrácen panu Svobodovi (tuto skutečnost jsem si ověřil i malým průzkumem veřejného mínění). Dozví-li se proto následně, že soud rozhodnul ve prospěch pana Nováka, budou tímto rozhodnutím překvapeni a nejspíše jim přijde „nespravedlivé.“ Jsem však přesvědčen, že po následném seznámení se s argumenty soudu, které jej k vydání tohoto rozhodnutí vedly, uznají, že toto rozhodnutí naopak „spravedlivé“ je.

Pokud bych měl stručně představit důvody, které mě k volbě tohoto rozhodnutí vedly, na prvním místě musím konstatovat, že velkou předností tohoto rozhodnutí je, že ještě lépe dokáže vyzdvihnout význam presentace konkrétních okolností každého případu. Případ, který se v tomto rozhodnutí řešil, je totiž možno vykládat ze dvou zcela odlišných pohledů a to buď z „pohledu pana Svobody“ nebo z „pohledu pana Nováka.“

Z pohledu pana Svobody (v tomto duchu byl presentován i výše) může tento případ vypadat následovně:

„Prodal jsem dům panu Dvořákovi. Ten mi však za něj nezaplatil. Proto jsem odstoupil od smlouvy a chtěl jsem tento dům vrátit zpět. Když jsem se do něj však pokoušel dostat, bránil mi v tom nějaký pan Novák, který už je v tomto domě nastěhovaný a tvrdí, že patří mu, protože jej koupil od pana Dvořáka. To ale není možné, protože pan Dvořák mi za ten dům nikdy nezaplatil a já jsem navíc od kupní smlouvy v současné době již odstoupil.“ Otázka by zněla: Kdo má právo na dům?

Z pohledu pana Nováka však tento případ může vypadat diametrálně odlišně:

„Koupil jsem dům od pana Dvořáka a zaplatil mu za něj peníze, které chtěl. Poté, co jsem se do tohoto domu nastěhoval, však přišel nějaký pan Svoboda a začal se do tohoto domu dobývat s tím, že je prý jeho, neboť pan Dvořák, který ten dům od něj předtím koupil mu za něj nezaplatil. Já jsem však ten dům od pana Dvořáka koupil a zaplatil mu za něj požadované

peníze. Nevím, proč bych jej teď měl vrátit panu Svobodovi. Copak já za to můžu, že mu někdo nezaplatil peníze! Navíc sem o ničem, co se předtím stalo, vůbec nevěděl.“ Otázka zní naprosto stejně: Kdo má právo na dům?

Ačkoliv nechci nijak předjímat statistiku odpovědí na výše uvedenou otázku, jsem téměř přesvědčen, že ve většině případů by respondenti těchto otázek rozhodli ve prospěch toho, jehož příběh slyšeli. Tato situace je navíc o to závažnější, že ani jeden z vypravěčů neříká nic, co by nebylo pravda nebo co by bylo nějak přitažené. Ústavní soud však musel dům přiřknout pouze jednomu z nich a nakonec dal za pravdu panu Novákovi. To znamená, že všichni ti, kteří slyšeli tento případ z pohledu pana Svobody jsou tímto rozhodnutím Ústavního soudu zaskočeni a považují jej za zjevně „nespravedlivé.“ Oproti tomu ti, jimž byl tento případ prezentován z pohledu pana Svobody, tento verdikt soudu berou jako jednoduché rozhodnutí naprosto jasného případu, ve kterém nemohlo jiné rozhodnutí ani padnout. Paradoxně však z pohledu obou stran je tento případ pro dobrou pověst soudů pohromou. V prvním případě je dobrá pověst soudů v očích veřejnosti pokřivena v důsledku přesvědčení, že soudy rozhodují chybně. Ve druhém případě je veřejnost překvapena, co že bylo na tak jasném případě takovou dobu problematické, že bylo dokonce nutné, aby o něm rozhodoval až samotný Ústavní soud, což poškozují pověst soudů o jejich schopnosti vydat v rozumné době správné rozhodnutí.

Na popisované situaci je o to víc paradoxnější, že by se na ní vůbec nic nezměnilo, kdyby Ústavní soud rozhodnul jinak, tedy nikoliv ve prospěch pana Nováka, nýbrž ve prospěch pana Svobody. Činnost soudů by byla tak jako tak ze strany všech zúčastněných kritizována, jen důvody kritiky by byly zrcadlově obrácené. Zapojím-li nyní do těchto úvah sdělovací prostředky, je velmi pravděpodobné, že toto rozhodnutí by se dostalo na veřejnost pouze negativním způsobem, jako zjevně „nespravedlivé“, neboť na sdělovací prostředky by se obrátila právě neúspěšná strana a všem svěřila svůj příběh, kterak díky zlému Ústavnímu soudu přišla o peníze i o dům. Své úvahy tak musím zakončit bohužel konstatováním, že souboj práva a „spravedlnosti“ s veřejným míněním v některých případech připomíná Don Quijotův souboj s větrnými mlýny, v němž právo a „spravedlnost“ má jen mizivou šanci na úspěch.

Výše uvedené tak jen podtrhuje význam presentace skutkových okolností každého souzeného případu na formování názorů veřejnosti o správnosti jeho rozhodnutí. Úhel

pohledu dokáže značně rozmělnit představu o tom, co je „spravedlivé“ a co nikoliv. Z toho důvodu je třeba pracovat na tom, aby se veřejnost naučila pohlížet na jí presentované skutkové okolnosti soudních případů z více pohledů. Fatální důsledky nahlížení případu pouze optikou jedné strany naprosto výstižně vystihuje právě případ skrývající se v nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 78/06.

Dalším pozitivum tohoto rozhodnutí spočívá v tom, že v něm byl opět řešen střet dvou základních ústavních práv a to práva vlastnického a práva na legitimní očekávání. Zatímco na jedné straně bylo třeba chránit řádně nabyté vlastnické právo Kupujícího C, na druhé straně bylo třeba chránit rovněž legitimní očekávání Prodávajícího A, že mu bude za prodaný dům zapláceno a pokud nikoliv, odstoupí od smlouvy a bude se moci domáhat vrácení domu. Ústavní soud tak stál před otázkou, jaké právo požívá větší právní ochrany, respektive porušení jakého práva je v daném případě přiměřené okolnostem? K řešení této otázky ústavní soud užil již zmíněný test proporcionality. A právě kolize dvou základních práv, test proporcionality a pojem proporcionality samotný dle mého názoru představují atraktivní témata, díky nimž by toto rozhodnutí mohlo v řadách studentů vyvolat zvýšený zájem. Seznámení studentů s těmito tématy považuji zároveň za velmi vhodné.

Stejně vhodná mi přijde i možnost seznámit studenty s obsahem pojmu dobré víry a s ní spojeným institutem právní fikce, jehož se toto rozhodnutí také dotýká. Zejména institut právní fikce není dle mého názoru v povědomí veřejnosti příliš rozšířen, což znesnadňuje pochopení obtížnosti unesení důkazního břemene a s tím spojených rizik plynoucích z příslušných sporů. Studentům by tak v této souvislosti mohlo být například vysvětleno, že uvedený spor mohl vyhrát i pan Svoboda (Prodávající A), musel by však prokázat, že pan Novák (Kupující C), v okamžiku koupě předmětného domu věděl o tom, že pan Svoboda (Prodávající A) může odstoupit od smlouvy, kterou tento dům prodal, neboť mu pan Dvořák (Kupující B) nezaplatil kupní cenu. To by totiž znamenalo, že pan Novák (Kupující C) své vlastnické právo nenabyl v dobré víře a tudíž toto jeho právo, v souladu se zmiňovanými závěry Ústavního soudu, nepožívá příslušné právní ochrany. Oproti tomu pan Novák (Kupující C) nic prokazovat nemusel, neboť zákon zde stanovuje právní fikci, že byl v dobré víře, že mu pan Dvořák (Kupující B) může předmětný dům prodat. Pan Dvořák (kupující B) byl totiž jako vlastník domu zapsán v katastru nemovitostí.

Uznávám, že výše uvedená presentace důkazního břemene může vyvolávat rozpory a to zejména s ohledem na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 3177/2005 ze dne 30. 1. 2008, které bylo vydáno právě v souvislosti s výše popisovaným nálezem Ústavního soudu. Nejvyšší soud v tomto rozhodnutí totiž zaujal stanovisko, že důkazní břemeno o existenci dobré víry nese další nabyvatel (Kupující C). Dle mého názoru však Nejvyšší soud ČR při tomto verdiktu opomněl vzít v úvahu úpravu obsaženou v ustanovení § 11 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, která stanoví, že: „Ten, kdo vychází ze zápisu v katastru učiněného po 1. lednu 1993, je v dobré víře, že stav katastru odpovídá skutečnému stavu věci, ledaže musel vědět, že stav zápisů v katastru neodpovídá skutečnosti.“ Toto ustanovení tak dle mého názoru jednoznačně zakotvuje právě právní fikci dobré víry dalšího nabyvatele (Kupujícího C), vychází-li tento ze zápisu v katastru nemovitostí. Jsem přesvědčen, že tento závěr v právní teorii i praxi nakonec převáží, alespoň tedy v případě nemovitostí. Otázka nutnosti prokazování dobré víry je však ve skutečnosti složitější a její hlubší analýza přesahuje rozsah této práce. Vzhledem k tématu této práce je naopak podstatné, že bude-li tato otázka řešena jakkoliv, nebude to mít na pochopení institutu právní fikce žádný význam.

V rámci tohoto rozhodnutí mohou být studenti seznámeni rovněž s problematikou přechodu vlastnického práva, která dle mých vlastních zkušeností není veřejnosti příliš známa. Veřejnost se totiž často domnívá, že dokud není prodávaná věc zaplacená, je jejím vlastníkem stále prodávající a že do zaplacení kupní ceny kupující tuto věc nemůže nikomu dalšímu prodat.

Další předností uvedeného rozhodnutí je to, že je s ním možno v rámci výuky velmi kreativně pracovat. Studenty lze například rozdělit na dvě skupiny a každé dát k dispozici popis skutkových okolností z pohledu jiné strany. Zároveň je možno dát jim za úkol, aby se pokusili tento případ nějakým způsobem rozhodnout. Poté, co studenti dospějí k nějakému rozhodnutí, mohou své závěry i skutkové okolnosti případu konfrontovat z druhou skupinou. Následně je možno studenty seznámit s rozhodnutím, které v této věci učinil soud, a především s postupem a argumenty, které při tom použil. Vše je možno uzavřít diskusí ohledně správnosti tohoto rozhodnutí. Jiným způsobem práce s rozhodnutím by mohla být jeho presentace pouze z pohledu pana Svobody za současného sdělení výsledného rozhodnutí soudu, tedy tak jako v případě prvního nálezu. Tento způsob presentace by zase zřejmě lépe vyvolal efekt na první pohled „nespravedlivého, avšak vlastně „spravedlivého“ soudního

rozhodnutí. Z výše uvedených příkladů jsem tak přesvědčen, že toto rozhodnutí je z pedagogického hlediska velmi inspirující pro tvorbu různých variant jeho presentace.

Prakticky jediným, avšak při uvážení vlastností respondentů bohužel dosti značným negativem tohoto rozhodnutí je, že jeho skutkové okolnosti jsou poměrně komplikované. Obávám se tak, že tyto skutkové okolnosti by nemusely být některým studentům zcela srozumitelné, což by ve svém důsledku vedlo jednak k nemožnosti práce s tímto rozhodnutím a jednak k riziku vyvolání nezájmu studentů o toto rozhodnutí jako celku. Obě skutečnosti by přitom vedly ke stejnému důsledku, k popření jakéhokoliv efektu tohoto rozhodnutí na studenty středních škol. Tato obava se nakonec ukázala jako natolik zásadní, že jsem místo tohoto rozhodnutí zvolil právě prvně zmíněný nálezn Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/02. Volbu mezi těmito dvěma rozhodnutími si však každý může učinit sám.

Shrnutí

Domnívám se, že základní charakteristikou soudního rozhodnutí, o jehož zařazení do jakékoliv učebnice je uvažováno, by měla být jeho edukativnost. Takové rozhodnutí by totiž mělo studenty především o něco obohatit, něco přiučit, rozšířit jejich obzory. Tato charakteristika je pro mne natolik samozřejmá, že jsem jí zatím výslovně ani nezmínil, nicméně se domnívám, že z obsahu této práce musí být zřejmá.

Edukativnost soudního rozhodnutí však může být různě široká. Čím širší edukativnost se přitom v soudním rozhodnutí skrývá, tím více je dle mého názoru toto rozhodnutí pro pedagogické účely vhodnější a tím více jej lze doporučit k zařazení do školských učebnic. Konkrétní podoby edukativnosti jsem se snažil nalézt a popsat u obou výše uvedených soudních rozhodnutí. Tato esej tedy neměla za cíl hodnotit kvalitu presentovaných soudních rozhodnutí a polemizovat s nimi, nýbrž pokusit se navrhnout charakteristiku takového soudního rozhodnutí, které by bylo vhodné k zařazení do středoškolských učebnic základů společenských věd. Výběr konkrétního soudního rozhodnutí je již otázkou podružnou a je možno vybrat i jiná než mnou navržená rozhodnutí.

Osobně se však domnívám, že širší edukativnosti obou výše popsaných soudních rozhodnutí je značná, neboť tato rozhodnutí v sobě skrývají celou řadu prvků, se kterými mi

přijde vhodné studenty středních škol seznámit. Předně tato rozhodnutí umožňují studentům nahlédnout pod pokličku soudcovské činnosti a nastítnit jim úskalí, s nimiž se soudy při aplikaci práva potýkají a jakým způsobem tato úskalí řeší. Tím mám na mysli zejména problematiku střetu dvou základních ústavních práv a test proporcionality. Obě rozhodnutí rovněž umožňují seznámit studenty s technikou argumentace soudů a vyvolat nad jejich závěry debatu, neboť v obou případech mohlo být rozhodnuto i opačně. V této debatě si navíc studenti mohou osvojit, případně rozvinout, schopnost argumentace. Především však tato rozhodnutí umožňují studentům pochopit význam způsobu presentace každého soudního rozhodnutí a snadnost vyvolání mylného závěru o jeho správnosti. Tato rozhodnutí totiž velmi názorně ukazují, jak to, co na první pohled může působit „nespravedlivě“, je při hlubší analýze ve skutečnosti „spravedlivé.“ Vysvětlují, že jen stěží lze hodnotit soudní případy a jejich rozhodnutí na základě například minutové presentace v televizi nebo rozhlase a tím současně varují před přijímáním rychlých, byť dle subjektivního přesvědčení každého jedince jasných, rozhodnutí, které by měl soud v daném případě vyřknout, což je vlastnost pro osoby středoškolského věku, a snad i pro část společnosti, spíše typická. A to vše je dle mého názoru podstatné právě pro onu roli *ius et societas*, to je podstatné pro to, jak společnost právo vnímá a právě o tom se snažila pojednat tato eseje.

Věřím zároveň tomu, že všechny výše uvedené skutečnosti by mohly vést ke zvýšení prestiže soudců, případně právní veřejnosti jako takové a v posílení důvěry v soudy a ve správnost jejich rozhodování. Pokud by se to podařilo, byla by tím posílena pozice práva ve společnosti jako takové a to je dle mého názoru cíl, ke kterému bychom měli směřovat a kterého bych chtěl prostřednictvím těchto rozhodnutí dosáhnout.

V této souvislosti jsem byl proto poměrně překvapen, když jsem se na docela sofistikovaném blogu Jiného práva v souvislosti s letošním tématem *Ceny Ius et Societas* seznámil s názory některých jeho přispívatelů a návštěvníků. Ti zde totiž navrhovali zařadit do učebnic základů společenských věd pro střední školy soudní rozhodnutí zjevně chybná až absurdní. Své návrhy přitom příslušní přispívatelé či návštěvníci odůvodňovali potřebou upozornit studenty na excesy a absurdity, kterých se soudy při své každodenní praxi dopouštějí a to proto, aby studenti na vlastní oči viděli, jak může v podání českých soudů vypadat „spravedlnost.“ Jediné, co mne na obhajobu jejich názorů napadá, je, že možná by tím rádi zapůsobili na tu hrstku studentů, která se někdy v budoucnu dostane na práva a stane se poté snad i soudci, aby se snažila rozhodovat s rozumem. Jiným důvodem může možná být

snaha odstrašit studenty od toho, pokusit se s někým vůbec soudit. Je i možné, že prostřednictvím těchto rozhodnutí chtějí studenty středních škol pouze pobavit nad mentální úroveň některých soudců. Připouštím, že z vlastní zkušenosti je mi známo, že úroveň některých soudců a soudních rozhodnutí je v některých případech skutečně značně pochybná. Proč by se však právě z těchto důvodů mělo některé z takových soudních rozhodnutí ocitnout v učebnici základů společenských věd pro střední školy, případně jaká že je širší edukativnost těchto rozhodnutí, mi však není jasné.

Vrátím-li se závěrem ještě k vlastnostem obou vybraných soudních rozhodnutí, z pedagogického hlediska mi u nich přijde rovněž podstatné, že obě tato rozhodnutí se dotýkají každého občana, neboť řeší praktické situace, s nimiž se každý z nás může v průběhu svého života setkat. Tato skutečnost by tak mohla být předpokladem k vyvolání zájmu studentů o tato rozhodnutí, umožnění jejich snazšího pochopení a tím i usnadnění práce pedagogů s těmito rozhodnutími. Vhodná presentace soudních rozhodnutí, seznámení se s důvody, které příslušný soud vedly k vydání právě takového rozhodnutí, jejich hlubší analýza, debata nad nimi a nad jejich „správností“, to vše by dle mého názoru rozhodně změnilo pohled studentů nejen na kvalitu rozhodování soudů, ale i na právo samotné a o to tady jde především.